

Dinu POȘTARENCU

**BASARABIA ÎN ANII
PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL**

Chișinău, 2019

CUPRINS

Introducere	7
Capitolul I. Basarabia în timpul campaniilor din 1914 și 1915	9
Declanșarea războiului	9
Declararea Basarabiei pe picior de război	11
Campania din 1914	17
Acțiunile de luptă desfășurate în 1914 pe teritoriul Basarabiei	20
Deschiderea spitalelor militare	22
Transformarea Basarabiei într-o sursă de bunuri pentru necesitățile armatei ruse	23
Exprimarea devotamentului față de împăratul Rusiei	30
Previzibilitate	31
Cadre didactice pentru Bucovina	32
Campania din 1915	33
Acțiunile militare derulate pe teritoriul Basarabiei în decursul campaniei din 1915	36
Colectare de bani, obiecte și alimente	40
Rechiziționarea automobilelor în Basarabia	42
Dispoziții cu privire la evacuarea Basarabiei	49
Continuarea recrutărilor	55
Raport al jandarmeriei privind starea de spirit a populației Basarabiei în 1915	58
Capitolul II. Basarabia – spate al Frontului Românesc	64
Campania din 1916	64
Trecerea prin Basarabia a trupelor ruse spre Frontul Românesc	67
Impactul operațiilor militare din 1916 asupra Basarabiei	70
Spitalizarea militarilor răniți și bolnavi în Basarabia	73
Deschiderea orfelinatelor și azilurilor	78
Modificări intervenite în conducerea de vârf a Basarabiei	80
Schimbări în conducerea eparhială	81
Împăratul Nicolae I la Bender	85
Brațe de muncă și căruțe pentru necesitățile armatei	86
Situția agrară a Basarabiei în toamna anului 1916	94

Respect pentru oameni și cărți

Devastări și jafuri comise de soldații ruși în orașul Akkerman	100
Iernarea trupelor ruse în Basarabia	102
Un deziderat al polonezilor: reconstituirea statului polonez	103
Scumpete și lipsa unor bunuri materiale	104
Viața culturală a Chișinăului	106
Vânzarea proprietăților funciare ale germanilor	108
Mișcarea cooperatistă	109

Capitolul III. Între două regimuri:

țarist și bolșevic	110
Războiul și criza din Imperiul Rus	110
Primele efecte ale crizei asupra Basarabiei	118
Introducerea funcției de comisar al Guvernului Provizoriu	122
Manifestații revoluționare	124
Demontări ale vechiului regim	127
Formarea sovietelor de deputați ai soldaților și muncitorilor	133
Instituirea Comitetului Executiv Gubernial al Basarabiei	137
Mișcările naționale de la periferiile Imperiului Rus	138
Constituirea Partidului Național Moldovenesc	141
Adunarea Zemstvei Guberniale a Basarabiei	162
Noi partide basarabene	163
Vizita ministrului A.I. Gucikov la Chișinău	164
Crearea comitetelor obștești în Basarabia	166
Revendicări naționale	167
Sărbătoarea de 1 Mai la Chișinău	182
Criza guvernamentală din aprilie 1917	182
Înființarea comitetelor agrare	184
Divergențe între moșieri și țărani	184
Chișinăul cultural	186
Din agenda de activitate a Sovietului de Deputați ai	
Muncitorilor din Chișinău	188
Aprovizionarea Chișinăului cu alimente și	
lupta cu criminalitatea	190
Comisia de cercetare a arhivei jandarmeriei	191
Constituirea sfaturilor de deputați ai soldaților și	
ofițerilor moldoveni	191

Primul Congres al țăranilor din Basarabia	195
Reflecții despre autonomia Basarabiei	196
Aducerea la Chișinău a unei tipografii românești	198
Începerea dezintegrării armatei ruse de pe Frontul Românesc	199
Acte banditești comise de militarii ruși în Basarabia	205
Societatea culturală a moldovenilor din Basarabia	208
Revendicări ale periferiilor naționale	208
Popasul românilor transilvăneni la Chișinău	212
Consfătuirea comisarilor județeni	216
Situația militară pe Frontul de Est	216
Bombardamente aeriene asupra Basarabiei	218
Evacuarea Hotinului	219
Amplificarea situației social-politice în Rusia	221
Continuarea dezintegrării armatei ruse de pe Frontul Românesc	224
Autonomia Finlandei și a Ucrainei	226
Proiectarea unui sfat al Basarabiei	227
Detășamente mobile de miliție	230
Constituirea Comitetului Central Militar Moldovenesc	231
Pretențiile teritoriale ale Radei Ucrainene	232
Construirea căilor ferate	241
Crâmpeie din viața cotidiană a Chișinăului	242
Alegeri în consiliile orășenești	244
Rebeliunea generalului Kornilov	246
Crime comise de militarii ruși și dezordini agrare	248
Situația epidemiologică	251
Raiduri ale aviației inamice efectuate în zona Dunării	254
Congresul militarilor moldoveni	255

Capitolul IV. Defecțiunea rusă și unirea

Basarabiei cu România	259
Lovitura de stat din Rusia	259
Atitudinea basarabenilor față de puciul bolșevic	262
Necesitatea instituirii Sfatului Țării	265
Alegerile în Adunarea Constituantă a întregii Rusii	266
Biroul de Organizare a Sfatului Țării	267
Inaugurarea Sfatului Țării	269

Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești și formarea Consiliului Directorilor Generali	271
Recunoașterea noilor autorități ale Basarabiei	274
Armata Republicii Moldovenești	276
Cazul Ilie Cătărău	278
Armistițiul de la Brest-Litovsk	279
Deschiderea Consulatului Franței la Chișinău	280
Infrațiunile comise de militarii ruși după încheierea armistițiului de la Focșani	283
Incidentul de la Leova	298
Intervenția Front-otdel-ului	309
Dispariția unei lăzi cu tablouri	311
Acțiunile armatei române în Basarabia	312
Ruperea relațiilor diplomatice româno-sovietice	319
Formarea celui de-al doilea guvern al Republicii Moldovenești	320
Congresul al III-lea gubernial al țăranilor din Basarabia	321
Proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești	322
Înființarea județului Cahul	327
Ameliorarea condițiilor de viață	329
Semnarea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk	331
Detașamente germane de autoapărare	332
Formarea unităților militare rusești de voluntari	333
Delegația latifundiarilor basarabeni la Iași	334
Sosirea lui Constantin Stere la Chișinău	336
Declarația de Unire a Basarabiei cu România	338
Capitolul V. Naționalizarea învățământului	343
Capitolul VI. Repunerea în drepturi a limbii române	378
Încheiere	394
Note biografice	397
Denumirile instituțiilor în limba rusă	511

Capitolul I.

BASARABIA ÎN TIMPUL CAMPANIILOR DIN 1914 ȘI 1915

Declanșarea războiului

La 15/28 iulie 1914, în urma asasinării, la 14/27 iulie 1914, în orașul bosniac Sarajevo, a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitor al tronului austro-ungar, și a soției acestuia, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, sub pretextul premeditat al atentatului. Acest eveniment, având un impact puternic asupra vieții politice europene, a provocat declanșarea Primului Război Mondial.

Austro-Ungaria beneficia de susținerea Germaniei, cu care încheiase o alianță politico-militară în 1879, iar în favoarea Serbiei au intervenit sub raport politic oficialitățile ruse, fiindu-le aliată.

Știrea că Austro-Ungaria a declarat război Serbiei a parvenit la Sankt Petersburg în seara aceleiași zile. După ce l-a înștiințat pe împăratul Nicolae al II-lea despre vestea primită, ministrul de Externe al Rusiei, Serghei D. Sazonov, i-a comunicat șefului Marelui Stat Major al Rusiei că a sosit momentul să fie pusă în aplicare decizia Consiliului de Miniștri referitor la anunțarea mobilizării parțiale. Tot în aceeași seară, telegrafind însărcinatlui cu afaceri al Rusiei în Berlin, Sazonov l-a informat, în legătură cu declarația de război a Austro-Ungariei contra Serbiei, că a doua zi conducerea Rusiei va anunța o mobilizare parțială, care se va desfășura în districtele militare Odesa, Kiev, Moscova și Kazan, dându-i, în acest sens, următoarea instrucțiune: „Aducând la cunoștință guvernului german despre aceasta, confirmați că Rusia nu are nici o intenție agresivă împotriva Germaniei”¹.

¹ В.И. Бовыкин, *Очерки истории внешней политики России. Конец XIX века – 1917 год. Пособие для учителя*, Москва, Государственное Учебно-Педагогическое Издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1960, p. 156.

Împăratul Rusiei Nicolae al II-lea

Fără a ține seama de asigurarea dată de Rusia, Germania a reacționat prompt. În după amiaza zilei de 16/29 iulie, ambasadorul Germaniei în Rusia i-a citit lui Sazonov telegrama împăratului țării sale, Wilhelm al II-lea, în care se spunea: „Dacă Rusia va continua pregătirile de război, chiar și dacă nu va porni mobilizarea, Germania va fi nevoită să se mobilizeze și, în cazul acesta, imediat va ataca”².

Cercurile conducătoare ale Rusiei au ajuns la concluzia că războiul cu Germania este inevitabil și, ca urmare, la 17/30 iulie, împăratul a semnat decretul privind mobilizarea generală, ceea ce a servit Germaniei drept pretext de a declara, la 19 iulie/1 august 1914, război Rusiei. Peste două zile, Berlinul declară război Franței, aliata rușilor de două decenii. În ziua

următoare intră în război și Marea Britanie, cel de-al treilea aliat al Franței și Rusiei din cadrul blocului militar Antanta, invocând încălcarea de către germani a neutralității Belgiei, pe care aceștia din urmă o invadase.

La 20 iulie/2 august 1914, în contextul pregătirilor de război, Nicolae al II-lea a emis un manifest, prin care le-a comunicat „credincioșilor” săi supuși că Germania, aliata Austro-Ungariei, a declarat război Imperiului Rus, din care motiv, pentru a-și menține „poziția printre marile puteri”, Rusia pornește operații militare împotriva Austro-Ungariei și Germaniei³. Armata rusă urma să se bată cu armatele a două state europene, „dintre care Germania era aproape că una dintre cele mai puternice în Europa. În orice caz, ea dispunea de cea mai puternică armată de uscat din lume”⁴.

Ministrul de Externe al Rusiei, Serghei Sazonov

² *Ibidem*, p. 157.

³ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare se va cita A.N.R.M.), Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 3 (text tipărit); A.N.R.M., Fond 9, inventar 1, dosar 3951 (text tipărit); „Бессарабские губернские ведомости”, Chișinău, nr. 81, 23 iulie/5 august 1914, p. 1; „Книшинецкие епархиальные ведомости”, Chișinău, 1914, nr. 29–30, p. 325–327.

⁴ А.Л. Сидоров, *Экономическое положение России в годы первой мировой войны*, Москва, Издательство „Наука”, 1973, p. 8.

Treptat, conflictul armat se extinde pe scară mondială. Drept consecință, pe parcursul a patru ani de zile s-a derulat un război de mare amploare, care a schimbat radical fața lumii.

Declararea Basarabiei pe picior de război

În timp ce, după asasinatul din Sarajevo, norii negri ai unui eventual război amenințau Europa, guvernanții de pe malul Nevei au început să ia unele măsuri de ordin militar, dispunând, inclusiv, să fie efectuate lucrările pregătitoare în vederea mobilizării rezerviștilor. Această acțiune era pe cale de a începe și în Basarabia.

La 15/28 iulie 1914, când Austro-Ungaria a anunțat în mod oficial că se află în stare de război cu Serbia, viceguvernatorul Basarabiei, S.D. Evreinov, a expediat ispravnicilor o circulară cu următorul conținut: „Comunic tuturor funcționarilor responsabili de mobilizare și instituțiilor civile să fie deplin pregătite în cazul anunțării mobilizării și să se preocupe de dotarea punctelor de concentrare de pe lângă comisariatele militare”⁵.

Inițial, prin decretul despre mobilizarea parțială din 16/29 iulie 1914, capul încoronat al Rusiei a declarat că, „socotind necesar să fie aduse în stare de război o parte din armată și flotă“, a dat ordin să fie chemați sub drapel rezerviștii de grad inferior, iar populația să pună la dispoziție armatei cai, căruțe și hamuri. În decret sunt enumerate guberniile responsabile de executarea acestui ordin, printre care figura și Basarabia⁶.

Problemele privitoare la desfășurarea mobilizării erau puse în sarcina organelor administrative. Bunăoară, la 16/29 iulie 1914, Primăria orașului Chișinău i-a raportat guvernatorului Basarabiei despre faptul că au fost încheiate pregătirile pentru încartiruirea armatei și, în același timp, erau aproape de finalizare lucrările de înzestrare a punctelor de concentrare a rezerviștilor din județele Chișinău și Orhei⁷.

În legătură cu mobilizarea preconizată, ministrul de Război al Rusiei, V.A. Suhomlinov, a considerat ca necesară suspendarea comercializării băuturilor alcoolice în regiunile unde avea să se desfășoare această acțiune, din momentul anunțării chemării sub drapel până la închiderea punctelor de concentrare, precum și pe toate itinerariile prevăzute pentru deplasarea rezerviștilor spre unitățile militare. Indicația dată în acest sens de către ministrul de Război a fost adusă la cunoștința guvernatorului Basarabiei prin telegrama din 16/29 iulie 1914 a ministrului Afacerilor Interne, Nicolae A. Maklakov⁸.

⁵ A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 4.

⁶ „Бессарабские губернские ведомости“, Chișinău, nr. 80, 20 iulie/2 august 1914, p. 1.

⁷ A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 18.

⁸ *Ibidem*, f. 8.

Respect pentru oameni și cărți

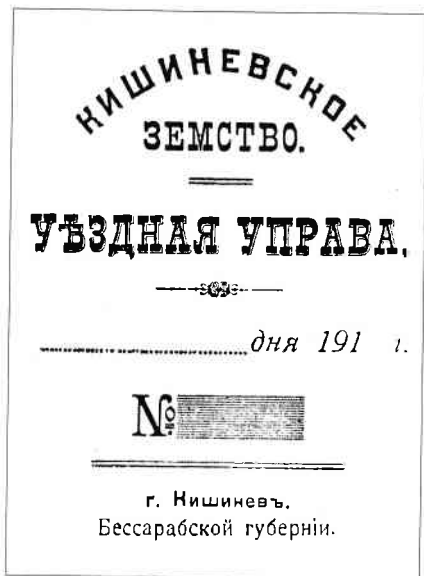
Curând, după cum s-a menționat mai sus, prin decretul lui Nicolae al II-lea din 17/30 iulie 1914, în Imperiul Rus a fost anunțată mobilizarea generală⁹, armata și flota fiind aduse în stare de război. De asemenea, în concordanță cu acest decret, suveranul rus a dispus Senatului Rusiei să declare pe picior de război o serie de gubernii din partea de vest a imperiului, inclusiv gubernia Basarabia, urmând ca administrațiile civile ale acestor gubernii să se subordoneze comandanților districtelor militare în care guberniile respective erau incluse¹⁰.

Sub aspect militar, gubernia Basarabia făcea parte din componența Districtului Militar Odesa (cu excepția județului Hotin, subordonat Districtului Militar Kiev). În 1914, dintre unitățile militare ale Districtului Militar Odesa, pe teritoriul guberniilor Basarabia și Podolia staționau Armatele a 7-a și a 8-a¹¹.

Primind, în zorii zilei de 17/30 iulie, telegramă prin care a fost informat despre porunca imperială de a mobiliza trupele Districtului Militar Odesa, Comitetul Executiv al Zemstvei Județene Chișinău, tot în această zi, l-a pus la curent pe guvernatorul Basarabiei că a dat dispozițiile adecvate funcționarilor responsabili de mobilizare din cadrul județului¹². În plasele județului Chișinău au fost trimiși curieri speciali pentru a remite documentele referitoare la mobi-

lizare, poruncindu-se, totodată, stațiilor de poștă ale zemstvei să dea cai pentru deplasarea acestor curieri¹³.

Din plasa Zberoaia urmau să fie mobilizați 262 de rezerviști cu grade inferioare, aceștia fiind locuitori ai satelor Zberoaia, Bălăurești, Marinici, Nemțeni, Grozești, Bărboieni, Frăsinești, Măcărești, Isăicani, Costuleni, Obileni, Bocșeni, Călimănești, Soltănești și Selijeni. Rezerviștii trebuiau să se prezinte la centrul de adunare din satul Nisporeni, de unde aveau să fie transportați cu 88 de căruțe (puse la dispoziție de Cărmuirea plasei Zberoaia), prin satele Șendreni, Ciorești, Pârjolteni și Novaci, până la gara Călărași, iar de aici, pe calea ferată, – la Chișinău¹⁴.

Comitetul Executiv al Zemstvei Județene Chișinău. Antet

⁹ „Кишиневские епархиальные ведомости“, Chișinău, 1914, nr. 36, p. 1454.

¹⁰ A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 1.

¹¹ А. Зайончковский, *Мировая война 1914–1918 гг.*, Москва, Государственное Военное Издательство Наркомата Обороны Союза ССР, 1938, том первый, p. 68.

¹² A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 12; A.N.R.M., Fond 70, inventar 1, dosar 224, f. 3–7.

¹³ A.N.R.M., Fond 70, inventar 1, dosar 224, f. 9.

¹⁴ *Ibidem*, f. 12.

Respect pentru oameni și cărți

Comitetul Executiv al Zemstvei Județene Chișinău a împuternicit câteva persoane să se preocupe de cazarea rezerviștilor în satele alese drept puncte de adunare a acestora. Printre persoanele împuternicite se număra și preotul Gheorghe Xifti, responsabil de cazarea lor în satele Logănești și Drâslăceni, unde se planificase să poposească 329 de rezerviști din plasa Cobâlea, județul Orhei¹⁵.

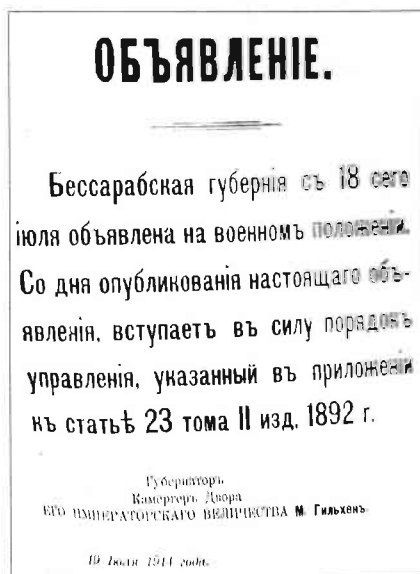
Medicilor de sector li s-a poruncit să se prezinte la punctele de concentrare a persoanelor mobilizate, pentru a acorda ajutor medical, în caz de necesitate. De exemplu, medicul sectorului Vorniceni urma să se prezinte la stația de cale ferată Bâcovăț, pentru a se deplasa cu trenul până la Chișinău împreună cu 465 de rezerviști. I se dăduseră indicații să interneze în spitalul de zemstvă din Vorniceni oamenii care s-au îmbolnăvit în drum spre Bâcovăț¹⁶.

Tot în ziua de 17/30 iulie, șeful interimar al Statului Major al Districtului Militar Odesa, general-maiorul Șișkevici, i-a telegrafiat guvernatorului Basarabiei că a fost anulată evacuarea din Basarabia a familiilor militarilor și ale funcționarilor din serviciul statului, precum și a bunurilor statului și a celor private. Conform unei dispoziții anterioare, evacuarea urma să se producă odată cu mobilizarea. Informând Administrația Gubernială a Basarabiei în Problemele Ser-

viciului Militar Obligatoriu despre primirea acestei telegrame, viceguvernatorul Basarabiei, S.D. Evreinov, care îl înlocuia pe guvernator, a mai adăugat că ordinul formulat în telegramă nu anulează dispozițiile ce au fost date în privința județului Hotin¹⁷.

Printr-o nouă telegramă, parvenită la 18/31 iulie 1914, guvernatorului Basarabiei i s-a comunicat ordinul imperial de a înfăptui mobilizarea generală. Chemarea sub arme trebuia să demareze chiar din ziua de 18/31 iulie¹⁸.

La 19/1 august 1914, în puterea decretului imperial din 17/30 iulie 1914, guvernatorul Basarabiei, Mihail Ghilhen, a înștiințat locuitorii provinciei că din data de 18/31 iulie 1914 gubernia Basarabia este declarată pe picior de război¹⁹.

Anunț despre declararea Basarabiei pe picior de război

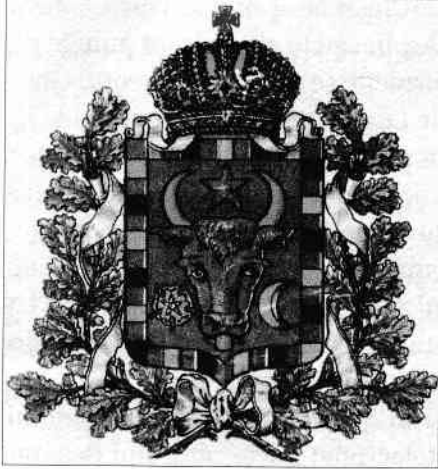
¹⁵ *Ibidem*, f. 37.

¹⁶ *Ibidem*, f. 20.

¹⁷ A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 51; A.N.R.M., Fond 70, inventar 1, dosar 202, f. 2; A.N.R.M., Fond 88, inventar 2, dosar 275, f. 1.

¹⁸ A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9447, f. 63.

¹⁹ „Бессарабские губернские ведомости”, Chișinău, nr. 80, 20 iulie/2 august 1914, p. 1; „Кишиневские епархиальные ведомости”, Chișinău, 1914, nr. 29–30, p. 336.

Stema guberniei Basarabia

Făcând trimitere la același decret imperial din 17/30 iulie 1914, comandantul Districtului Militar Kiev și al armatelor de pe Frontul de Sud-Vest, general-aghiotantul Ivanov, a dat de știre tuturor, prin directiva din 23 iulie/5 august 1914, semnată în orașul Kiev, că guberniile Kiev, Volân, Podolia, județul Hotin al guberniei Basarabia și alte câteva unități administrativ-teritoriale din vestul Rusiei sunt declarate pe picior de război. Drept urmare, se accentua în ordin, toate instituțiile guvernamentale și obștești, funcționarii și întreaga populație din cuprinsul districtului aveau datoria să execute dispozițiile general-aghiotantul Ivanov²⁰.

În primele zile de război, proprietarul a două crescătorii de cai trăpași, nobilul Leonid Alexandru Russo, fiind preocupat de menținerea acestor crescătorii, a întreprins un demers pe lângă autorități de a i se permite să ducă în interiorul Rusiei circa 100 de cai²¹.

Evident, izbucnirea războiului a cauzat suspendarea în societate a unui șir de activități, întruniri. Astfel, în orașul Bălți au fost întrerupte cursurile pedagogice, unii dintre învățători fiind luați în armată²².

După anunțarea stării de război, Biserica – unul dintre pilonii regimului țarist – s-a implicat îndată în ajutorarea autorităților imperiale.

Dând, la 21 iulie/3 august 1914, dispoziții clerului în legătură cu intrarea Rusiei în război, arhiepiscopul Platon al Chișinăului și Hotinului, mai întâi, l-a atenționat să țină cont de noile împrejurări intervenite pe plan politico-militar, și anume: 1. Basarabia este situată la frontiera cu una dintre puterile beligerante adversare (Austro-Ungaria). 2. Prin Basarabia

Generalul N.I. Ivanov

se vor deplasa spre teatrul de operații militare unități ale armatei ruse, iar de acolo vor fi aduși aici ostași răniți și mutilați. 3. În Basarabia vor staționa forțe

²⁰ „Бессарабские губернские ведомости”, Chișinău, nr. 83, 27 iulie/9 august 1914, p. 1.

²¹ A.N.R.M., Fond 88, inventar 2, dosar 275, f. 8.

²² „Друг”, Chișinău, anul XVIII, nr. 167, 27 iulie/9 august 1914, p. 3.

Arhiepiscopul Platon
al Chișinăului și Hotinului

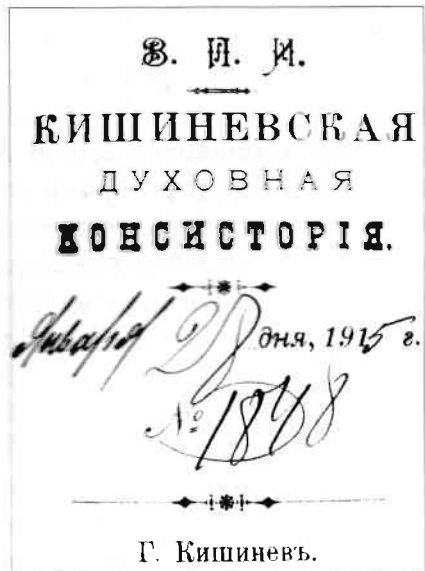
În același timp, Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău a înștiințat enoriașii și fețele bisericești din Eparhia Chișinăului și Hotinului că a fost instituit un **Comitet Duhovnicesc**, sub președinția arhiepiscopului Platon. Comitetul urma să acorde ajutor ostașilor din armata activă a Rusiei și familiilor persoanelor mobilizate din Basarabia²³.

În circumstanțele excepționale care surveneau în viața imperiului, clerul din Basarabia a fost obligat: 1. Să binecuvânteze persoanele chemate sub arme și să coordoneze ajutorarea familiilor acestor persoane. 2. Pentru a satisface necesitățile spirituale ale armatei active, clerul urma să aleagă câte un preot din partea fiecărei circumscripții. Preoții aleși urmau să formeze un „detășament duhovnicesc”, subordonat

Comitetului Duhovnicesc, care avea misiunea să-i trimită acolo unde prezența lor era necesară. Acești preoți trebuiau să-i însoțească pe militarii răniți, să-i

considerabile ale armatei ruse. 4. Printre militarii trimiși pe câmpurile de luptă se vor număra și zeci de mii de fi și frați ai enoriașilor din parohiile clerului basarabean²³.

Luând în considerare această conjunctură, arhipăstorul le-a cerut preoților basarabeni să execute următoarele: 1. Dispozițiile pe care el le-a emis cu privire la participarea Bisericii din Basarabia „la marile evenimente” care încep în viața Rusiei. 2. În prima zi de duminică, înainte de a oficia serviciul divin, să le citească enoriașilor manifestul imperial despre începerea războiului. 3. Să-i îndemne pe enoriași să ajute familiile rezerviștilor mobilizați să-și îndeplinească lucrările gospodărești, deoarece, în acele zile, mulți țărani basarabeni au fost mobilizați și, ca urmare, fiind ruși de la gospodăriile lor, n-au reușit să-și ducă la capăt lucrările agricole²⁴.

Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău.

Antet

²³ „Кишиневские епархиальные ведомости”, Chișinău, 1914, nr. 29–30, p. 332.

²⁴ *Ibidem*, p. 327–328.

²⁵ *Ibidem*, p. 336.

Respect pentru oameni și cărți

prohodească pe cei decedați, să se afle în cadrul spitalelor și detașamentelor sanitare. De asemenea, clerul Eparhiei Chișinăului și Hotinului a fost însărcinat să sprijine statul prin organizarea asistării militarilor răniți și bolnavi. În acest scop, arhiereul a recomandat ca pe lângă instituțiile de învățământ teologic din Chișinău să fie deschise două infirmerii pentru tratarea militarilor răniți. Evident, sublinia el, în vederea îndeplinirii acestei „datorii patriotice și preoțești” sunt necesare mijloace bănești. De aceea, arhipăstorul a dispus ca pe durata războiului să fie impozitate pământurile mănăstirești și bisericesti. Jumătate din acest impozit anual să fie transmis imediat Comitetului Duhovnesc. În plus, egumenii mănăstirilor urmau să doneze pentru necesitățile războiului, în măsura posibilităților, din sumele mănăstirești. Afară de aceasta, el a poruncit ca în toate bisericile, mănăstirile și schiturile din provincie să fie introduse colecte de bani pentru necesitățile Comitetului Duhovnesc, iar banii colectați să fie expediați acestui comitet nu mai târziu de data de 10 a fiecărei luni. Totodată, el a mai prescris ca din salariile angajaților serviciului eparhial și ai instituțiilor de învățământ teologic să fie reținut un anumit procent, care să fie pus la dispoziția Comitetului Duhovnesc²⁶.

Curând, indicațiile date de arhiepiscopul Platon au fost traduse în viață. Chiar în luna august 1914, la Chișinău a fost deschis Spitalul Duhovnesc, cu 100 de paturi.

În scopul de a informa repede populația despre desfășurarea evenimentelor militare, diriguitorii de la centru au considerat necesar să difuzeze pe parcursul războiului Buletinul Agenției Telegrafice din Sankt Petersburg²⁷. Prin adresa din 31 iulie 1914, guvernatorul Basarabiei a înștiințat Comitetul Executiv al Zemstvei Guberniale a Basarabiei că Ministerul Afacerilor Interne al Rusiei și-a propus să expedieze acest buletin, pe cheltuielile sale, tuturor comitetelor executive ale zemstvelor guberniale și județene, cu condiția ca aceste comitete să-și asume obligația de a-l difuza prin localități²⁸.

La 1 septembrie 1914, șeful Circumscripției Poștal-Telegrafice Chișinău i-a comunicat Comitetului Executiv al Zemstvei Guberniale a Basarabiei că a dispus Oficiului Poștal-Telegrafic Chișinău să primească pachetele cu Buletinul Agenției Telegrafice din Petrograd și să le trimită prin poștă la un preț redus²⁹.

Pe lângă aceasta, în Chișinău activa un cenzor militar al publicațiilor periodice și neperiodice tipărite în orașul Chișinău³⁰.

²⁶ *Ibidem*, p. 333–335.

²⁷ Prin porunca imperială din 18 august 1914, capitalei Rusiei Sankt Petersburg i-a fost schimbată denumirea în Petrograd, întrucât cea pe care a avut-o din anul întemeierii era de origine germană („Cuvânt moldovenesc”, Chișinău, anul 1, nr. 26, 24 august 1914, p. 3; „Киевские епархиальные ведомости”, Chișinău, 7 septembrie 1914, nr. 36, p. 1456).

²⁸ A.N.R.M., Fond 65, inventar 1, dosar 1985, f. 1; A.N.R.M., Fond 70, inventar 1, dosar 198, f. 59.

²⁹ A.N.R.M., Fond 65, inventar 1, dosar 1985, f. 14.

³⁰ A.N.R.M., Fond 289, inventar 1, dosar 48, f. 77.

Respect pentru oameni și cărți

În condițiile de beligeranță, au fost luate măsuri față de supușii germani și austrieci. Autoritățile militare au poruncit administrației Basarabiei să-i trateze pe cetățenii germani supuși serviciului militar ca pe prizonieri de război³¹. Concomitent, s-a dat ordin să fie expulzat consulul german din Chișinău³².

La 4/17 august 1914, 140 de supuși germani și austrieci, expulzați din defecate localități ale Basarabiei, au fost transportați cu trenul la Odesa, de unde urmau să fie duși la Herson³³.

Pe de altă parte, autoritățile militare ruse au plasat în Basarabia prizonieri austrieci. Unii dintre ei solicitau să li se acorde supușenie rusă. De pildă, la 11 septembrie 1914, Ministerul Afacerilor Interne al Rusiei i-a comunicat guvernatorului Basarabiei că împăratul a transmis mulțumiri unui grup de prizonieri austrieci, în număr de 450, aflați în Basarabia, care au manifestat dorința de a primi supușenia rusă, fiind eliberați de sub arest³⁴.

Campania din 1914

Declanșarea conflictului internațional a dus la deschiderea, în prima fază, din august 1914, a trei teatre importante de operații: Frontul de Vest, întins de la frontiera elvețiană până la Marea Nordului, unde trupele belgiene, franceze și engleze opuneau rezistență celor germane care înaintau spre Paris; Frontul Balcanic, situat în zona râurilor Dunărea și Sava, unde armata sârbă se bătea cu cea austro-ungară; Frontul de Est, lung de la Marea Baltică până în Carpați, încheindu-se la frontiera României, unde unitățile militare austro-germane luptau împotriva celor rusești.

La această etapă inițială a războiului, Germania a concentrat grosul forțelor sale (șapte armate) pe Frontul de Vest, cu intenția de a învinge fulgerător Franța. La 2 august, trupele germane invadează Luxemburgul, iar în noaptea spre 4 august încep operația de ocupare a Belgiei. Deși, în decurs de 17 zile, au cucerit o bună parte din teritoriul Belgiei, inclusiv capitala Bruxelles (la 20 august), germanii n-au izbutit să înfrângă deplin armata belgiană. Între timp, forțele armate franceze au inițiat acțiuni de luptă împotriva germanilor. După ciocniri crâncene, sângeroase, cu ofensive și contraofensive din ambele părți, desfășurate la frontiera dintre Germania și Franța, germanii înving gruparea de trupe franco-engleze și înaintează spre Paris, dar sunt opriți la râul Marne. Aici, în urma renumitei bătălii de la Marne (6–9 septembrie 1914), francezii, ajutați de englezi, au trecut la contraofensivă, impunându-i pe germani să părăsească pozițiile ocupate.

³¹ A.N.R.M., Fond 297, inventar 1, dosar 269, f. 20.

³² *Ibidem*, f. 19.

³³ „Бессарабская жизнь”, Chișinău, anul XI, nr. 180, 5/18 august 1914, p. 3.

³⁴ A.N.R.M., Fond 2, inventar 1, dosar 9442, f. 379.

Respect pentru oameni și cărți

În sfârșit, după primele trei luni și jumătate de război, pe Frontul Occidental, întins pe o distanță de 700 km, s-a trecut la un îndelungat război de poziție, beligeranții punând în practică diverse acțiuni defensive.

Pe Frontul de Est Germania lăsase doar o unitate operativă mare, în timp ce conducerea militară rusă, realizând într-un termen scurt mobilizarea, reușește să formeze zece armate, cu un efectiv total mult mai mare comparativ cel al forțelor armate ale Germaniei. Desfășurarea cu succes a mobilizării, inclusiv superioritatea numerică, le-a dat posibilitate rușilor să intre în acțiune cu mult mai devreme decât se așteptaseră austro-germanii. Pornind, la 4/17 august 1914, o puternică ofensivă în Prusia Răsăriteană pentru a ocupa orașul Königsberg, ei înving, în cursul zilelor de 6/19–7/20 august, armata germană în bătălia de la Gumbinnen³⁵. După această izbândă, rușii au acționat lent, ceea ce a dat posibilitate comandamentului german să-și regrupeze forțele, reușind să aducă rapid din Franța, pe calea ferată, două corpuri de armată și să le opună rușilor. A urmat dezastrul de la Tannenberg³⁶ (26–30 august), rușii suportând pierderi colosale, iar în zilele următoare (6–15 septembrie) trupele germane i-au forțat să se retragă pe teritoriul imperiului său.

Un alt deznodământ a avut ofensiva întreprinsă de ruși, de la 9/22 august 1914, în sectorul de sud-vest al Frontului Oriental. Aici, pe un front cu o lungime de până la 400 km, între râurile Nistru și Visla, armata rusă a obținut victorie asupra trupelor austro-ungare în lupta de lângă Lemberg (Lvov) din 29–31 august, cucerește Lembergul și ajunge până la râul San. Drept rezultat, după 35 de zile de războire, armata rusă pune stăpânire pe Galiția. Totodată, ea ocupă fără lupte orașul bucovinean Cernăuți împreună cu un teritoriu vast din jurul acestuia.

La 22 august/14 septembrie 1914, comandantul suprem al oștirilor ruse a emis ordinul privind constituirea pe teritoriul cucerit al Austro-Ungariei a unei unități administrativ-teritoriale deosebite, sub conducerea unui guvernator general³⁷. Printre funcționarii desemnați în această unitate administrativ-teritorială s-a numărat și viceguvernatorul Basarabiei, S.D. Evreinov, detașat, la 30 august 1914, la Cernăuți, pentru a exercita funcția de guvernator³⁸.

Către luna decembrie 1914, după lupte înverșunate, rușii părăsesc orașul polonez Lodz. Apoi, pe parcursul iernii din anii 1914/1915, ei năvălesc din nou în Prusia Răsăriteană, iar pe Frontul de Sud-Vest au ocupat toată Galiția³⁹.

În paginile unui ziar chișinăuean apărut la 3/16 decembrie 1914 a fost inserată știrea că austrieicii au fost învinși în urma luptei ce s-a dat în zona localității Vicovul de Sus din Bucovina. Înaintând, trupele ruse au ajuns până la

³⁵ „Кишиневские епархиальные ведомости”, Chișinău, 7 septembrie 1914, nr. 36, p. 1456. Gumbinnen – actualmente, orașul Gusev din regiunea Kaliningrad a Federației Ruse.

³⁶ Localitate situată la sud-est de orașul portuar Gdansk din nordul Poloniei.

³⁷ „Кишиневские епархиальные ведомости”, Chișinău, 7 septembrie 1914, nr. 36, p. 1456–1457.

³⁸ A.N.R.M., Fond 6, inventar 5, dosar 815, f. 2.

³⁹ A.Л. Сидоров, *op. cit.*, p. 214.